

MASTERCLASS
Dubbeldiagnose
TOS & leesstoornissen/dyslexie:
the state of the art

Dr. Annette Scheper - Programmalijn TOS
 Drs. Margreet Verboom - Cluster 2 Skelp

Simea 11 april 2019

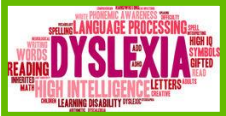

Koninklijke
Kentalis

1

Inhoud

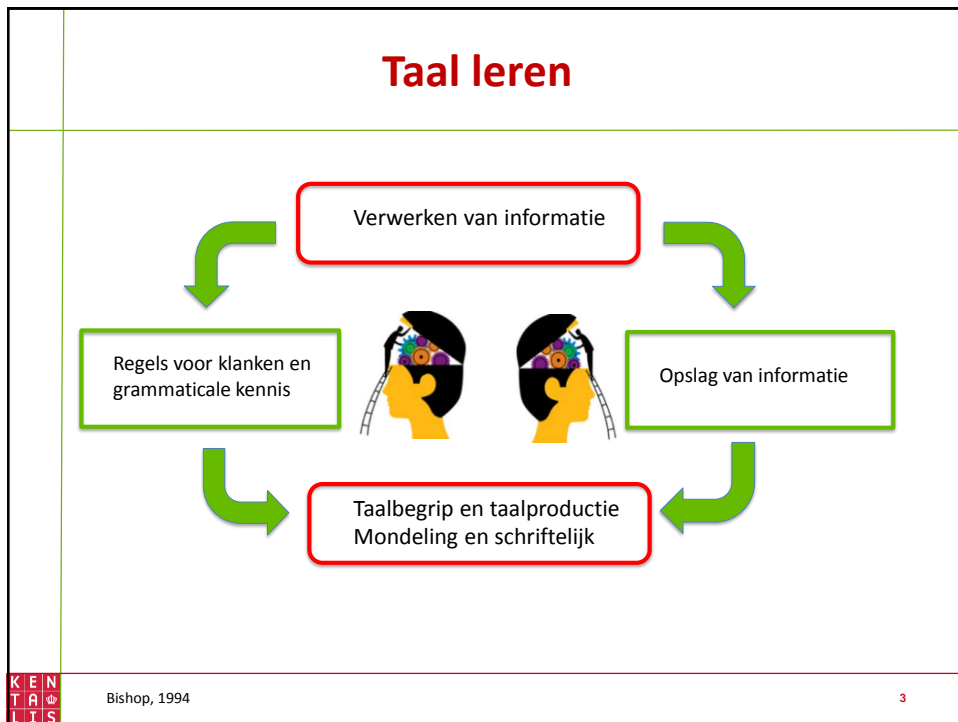

- ➔ Theorie taal, lezen, TOS, leesstoornissen, dyslexie
- ➔ TOS: Diagnostiek en aanpak van technisch lezen en spellen
- ➔ TOS: Diagnostiek en aanpak van begrijpend lezen

2

2

3

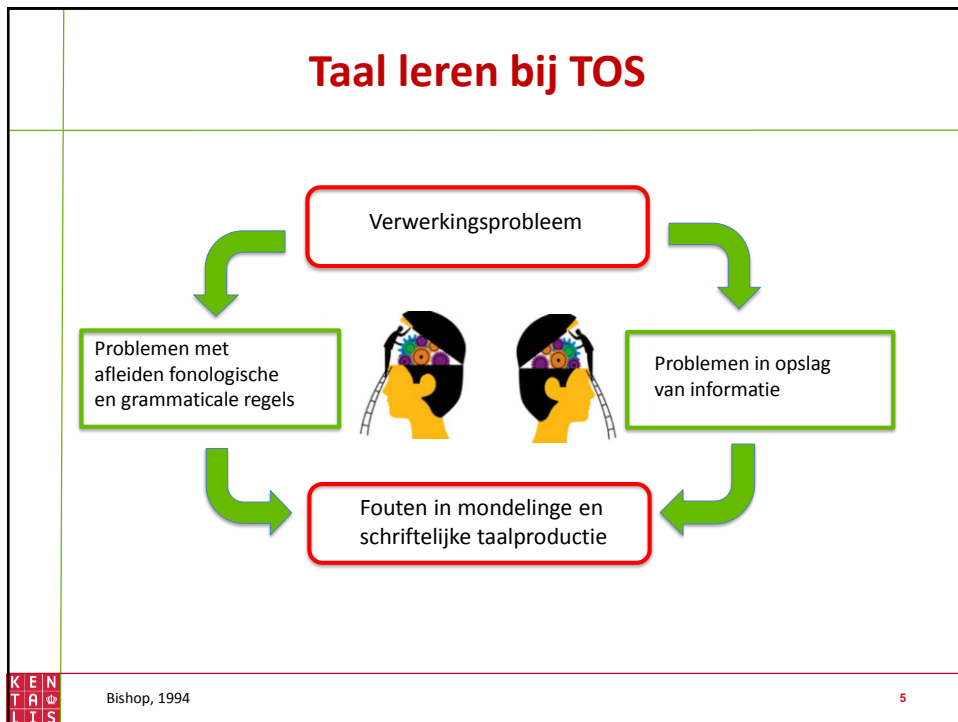
Impliciet of statistisch leren

- Taalleren (klanken, woorden, etc.) via statistische leermechanismen
- Op basis van frequentie van bepaalde klanken en woordvolgorde (grammatica) moet een kind de 'regel' afleiden

KENNIS

4

4

5

Taalleren en TOS

- Bedenk in tweetallen wat er aan de hand is met de taal van Wibren
- Maak hierbij een onderverdeling naar de verschillende taaldomeinen:
  - fonologie (klanken)
  - semantiek (betekenis)
  - morfologie (verbuiging, vervoeging)
  - syntaxis (zinsbouw)
  - pragmatiek (taalgebruik)

6

Taalleren en TOS

En dat eh ... en het beleef ... eh heb ze alle mensen ...
ge gezien en ehm
... ee ... het von' wel het leek wel grappig ...
En von' wel ... leuk ... van die ... ratten.
Vin' eh wel heel leuk eh spelen.
Enne, zij ... zijn meester die die heb eh ...
... die die was heel erg streng, te streng om waar te
wezen.
En ook va van feest dejen ze.
Enne dat was wel heel leuk.

KEN
TALS

7

7

Taalleren en TOS: wat is er aan de hand?

Uitspraak

- Geen bijzonderheden

Woordenschat

- Te kleine woordenschat
- Wordvindingsproblemen (Zelfstandige naamwoorden, Werkwoorden, Functiewoorden)

Morfosyntaxis

- Veel zoeken
- Vaak geen onderwerp
- Geen samengestelde zinnen (ik vind wel, dat ze)
- Moeite met vervoegen van inhoudswerkwoorden

Pragmatiek

- "Te mooi om waar te wezen"
- Moeite met verwijswaarden

KEN
TALS

8

8

Verklaringen TOS

Representatie tekort

Problemen bij verwerven van fonologische en grammaticale regels, zoals tijdsmarkering op het werkwoord

hij bal pakken

Tekort impliciet of statistisch leren

Problemen bij opslag van patronen. Regels afleiden op basis van frequentie van vormen in de input. Taal- en motorische vaardigheden worden niet goed geautomatiseerd.

K
E
N
T
A
I
S

Gopnik 1990, Clahsen 1989, 1992, Rice & Wexler 1996, Ullman & Pierpont 2005, Vugs 2017, Duinmeijer, 2017, Boerma 2017

9

9

Taalontwikkelingsstoornis

RALLI Campagne op Youtube:
Raising Awareness of Language
Learning Impairments

<https://www.youtube.com/watch?v=sh0pEex81Gw>

TOS
SLI
DLI

Professor Dorothy Bishop
University of Oxford

TOS DIAGNOSE
minstens
1.5
standaarddeviatie
onder de normscore

K
E
N
T
A
I
S

10

10

Terminologie

Taalachterstand is geen TOS
TOS moet aanwezig zijn in *alle* talen

Ik heb **TOS!!**

Wät heb jij?!

Ik heb **ESM**

Ik heb **STS**

Ik heb **SLI/DLD**

Ik heb **STOS**

Ik heb **TSS**

Ik heb **Ontwikkelingsdysfasie**

K E N T A A S

Bishop et al. 2009

11

11

TOS: Complex en multifactorieel

kenmerken

Problemen in gedrag (DSM-5, 2013)

Geen problemen gehoor IQ > 70
Geen ernstige neurologische problemen

exclusiecriteria

Problemen in auditieve waarneming en/of aandacht en/of EF

TOS 5-7%

Neurocognitieve ontwikkelingsstoornis: taalstoornis (DSM-5, 2013)

Problemen in: mondelinge taalvaardigheid en/of lezen en/of spellen

Problemen in communicatie

kenmerken

K E N T A A S

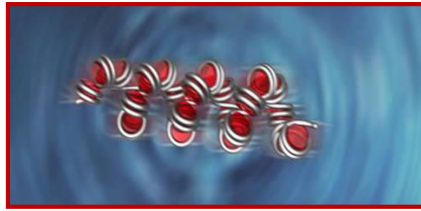
Tomblin et al. 1997, Schwartz 2009

12

12

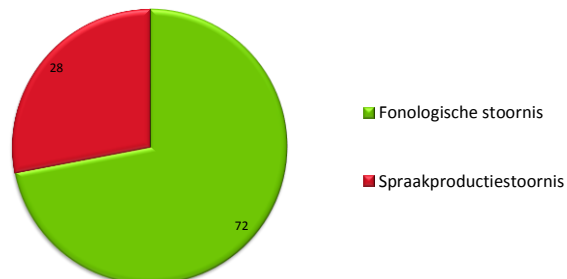
Prevalentie TOS

TOS (SLI/DLD)	5-7% 5-jarigen (Tomblin et al. 1997, 2003)
ADHD	5% (Bishop 2010)
ASS	1% (Bishop 2010)

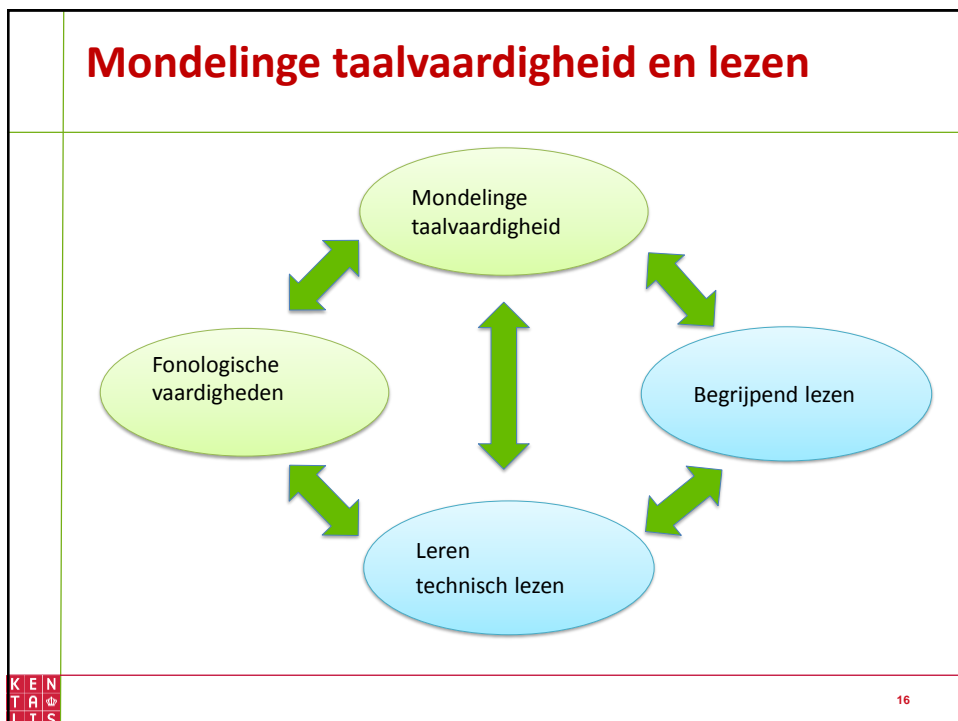
Prevalentie TOS & fonologische stoornis

54% van de jonge kinderen met TOS bij Kentalis heeft een fonologische stoornis → ernstige uitval op verstaanbaarheid

15

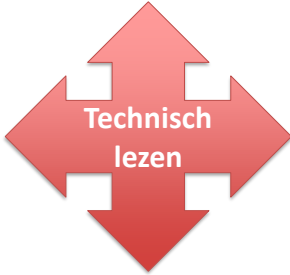
16

Taal en lezen

Fonologisch tekort

Technisch lezen

KENTIS

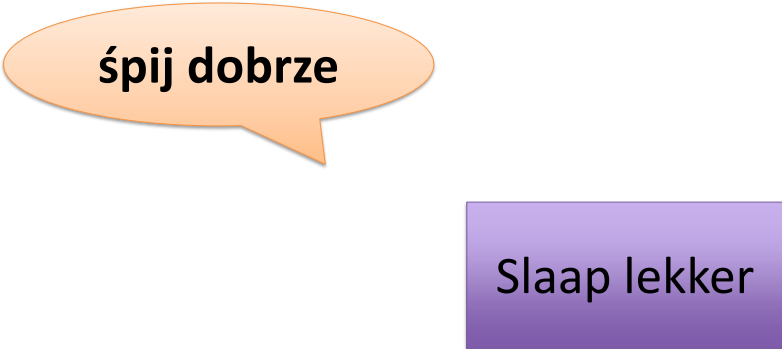
17

17

Taal en lezen

śpij dobrze

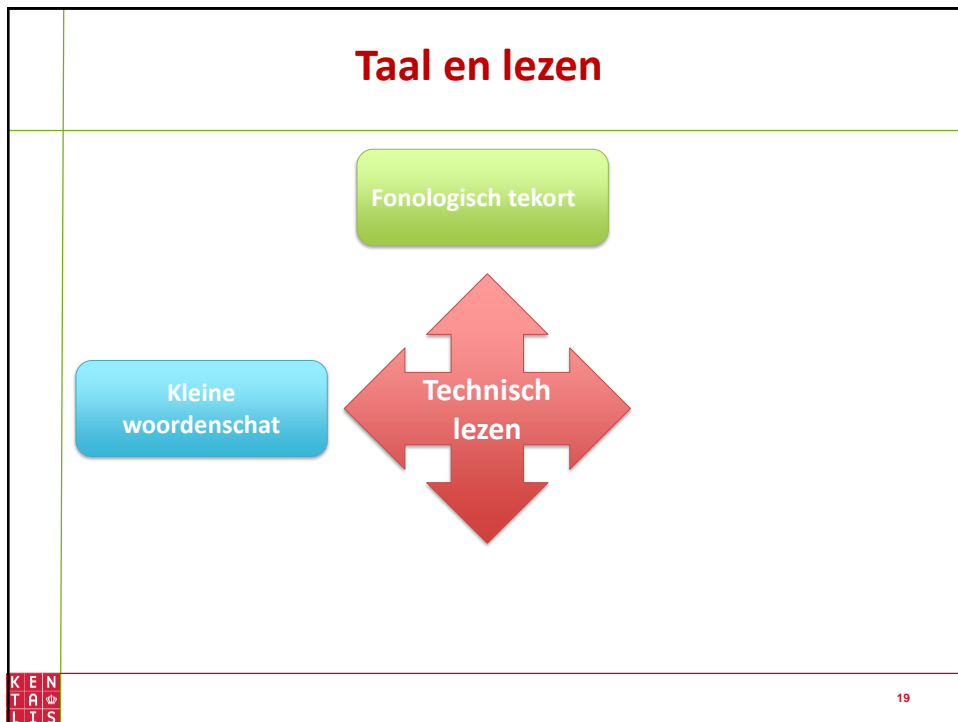
Slaap lekker

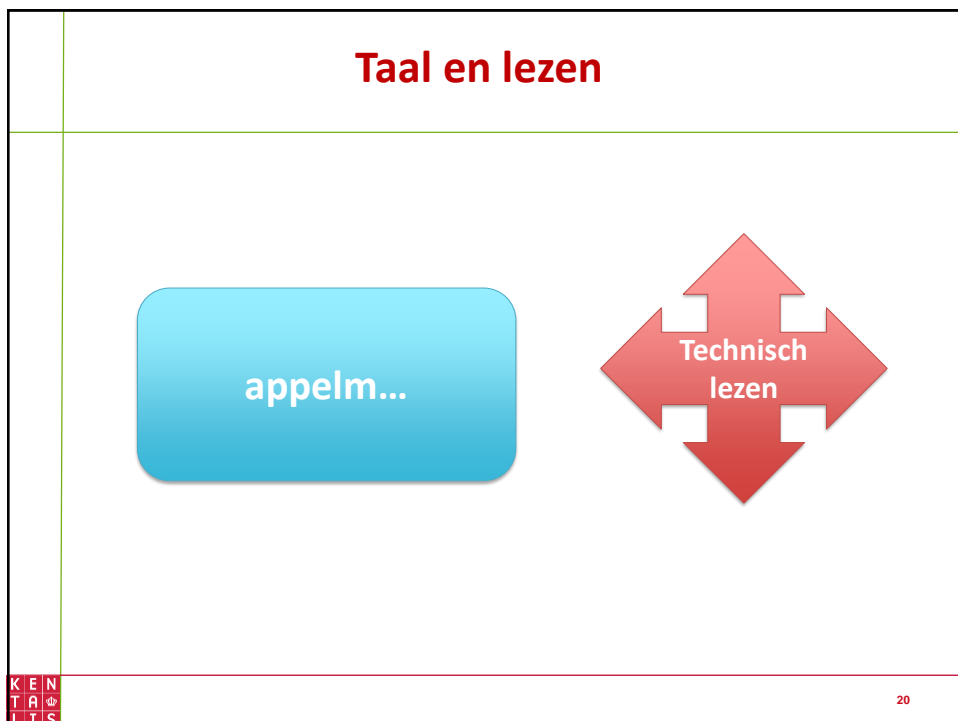
KENTIS

18

18

19

20

Taal en lezen

appelmoes

Technisch lezen

KEN
TALS

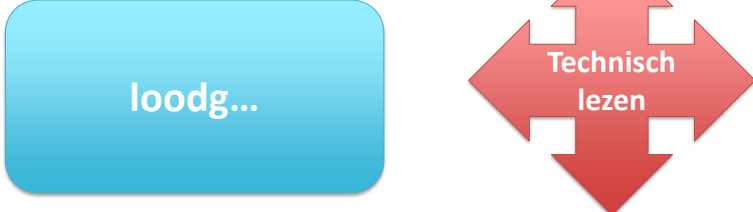
21

21

Taal en lezen

loodg...

Technisch lezen

KEN
TALS

22

22

Taal en lezen

loodgieter

Technisch lezen

K E N
T A L
I S

23

23

Taal en lezen

crino...

Technisch lezen

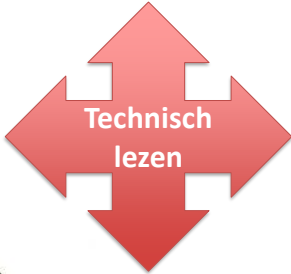
K E N
T A L
I S

24

24

Taal en lezen

crinoline

Technisch
lezen

K
E
N
T
A
L
L
I
T
S

25

25

Taal en lezen

Fonologisch tekort

Kleine
woordenschat

Begrijpend
lezen

Zwakke kennis van
pragmatische regels

Zwakke kennis van
grammaticale regels

K
E
N
T
A
L
L
I
T
S

26

26

Taal en lezen

Begrijpend
lezen

Hij zette haar fiets tegen de muur

K
E
N
T
A
L
L
I
T
S

27

27

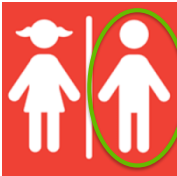
Taal en lezen

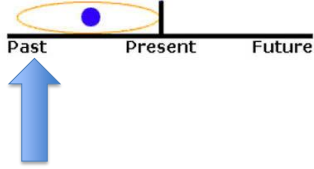
DE STAD IS NOG STIL
 De stad is nog stil.
 Tegen elkaar en een muur
 slapen twee fietsen.

Begrijpend
lezen

Hij zette haar fiets tegen de muur

Past   Present   Future

K
E
N
T
A
L
L
I
T
S

28

28

Taal en lezen

Waar is [er]?

Ik ben er met Maya geweest

K
E
N
T
A
L
L
I
T
S

29

29

TOS in de tijd

- Taalproblemen en bijkomende problematiek variëren
- Hoe meer taalniveaus uitval bij TOS, des te groter de kans op problemen met geletterdheid
- Woordenschat bij 3-4 jaar voorspelt begrijpend lezen op hogere leeftijd
- Vooruitgang in taalontwikkeling is erg verschillend:
  - vanaf 5 jaar > groei in taal nog relatief klein
  - vanaf 12 jaar > 75% van de kinderen heeft nog een TOS

K
E
N
T
A
L
L
I
T
S

Leonard 1998, 2004, 2017; Conti-Ramsden 2008

30

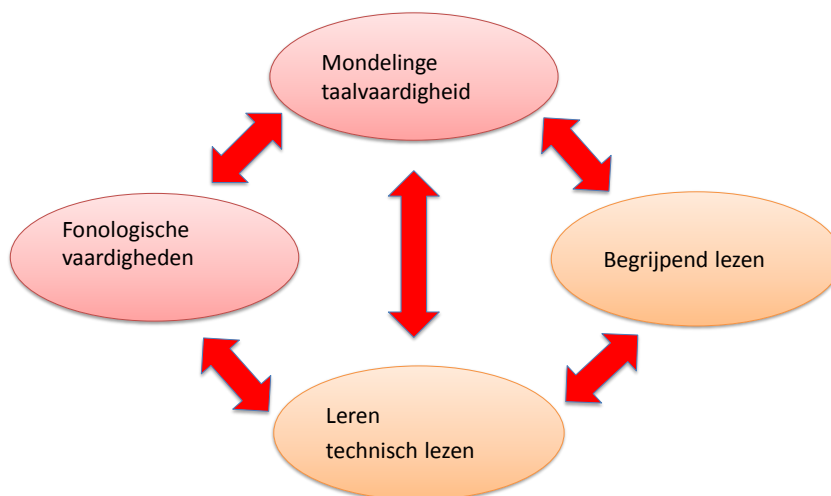
30

Prevalentie TOS & leesproblemen

TOS (SLI/DLD)	5-7% 5-jarigen	(Tomblin et al. 1997, 2003)
Lees- en spellingsproblemen	9%	(Nationaal Referentiecentrum Dyslexie 2013)
Dyslexie	4%	(Nationaal Referentiecentrum Dyslexie 2013)

Relatie TOS en leesproblemen

Overlap TOS & leesproblemen

- Veel kinderen met taalproblemen krijgen later leesproblemen (40 - 50 %)
- Veel kinderen met leesproblemen hebben taalproblemen (gehad)

Leonard (1998, 2014): "... ze vormen zelfs de meerderheid!"

Er is sprake van
genetische aanleg

Oververtegen-
woordiging van
jongens

K
E
N
T
A
I
S

33

Verklaringen Dyslexie

Fonologisch tekort

- Problemen in kwaliteit van fonologische representaties
- Problemen in toegankelijkheid van fonologische/orthografische representaties (WM, retrievalsnelheid)
- Problemen bij snelle en effectieve integratie van fonologische en orthografische informatie

Tekort impliciet of statistisch leren

- Problemen herkennen van orthografische regelmatigheid in woorden
- Problemen opslag orthografische representaties
- Automatiseringsproblemen bij oproepen woorden uit lexicon

K
E
N
T
A
I
S

Elbro & Jensen 2005, Ramus & Szenhovits 2008, Blomert 2011, de Bree et al. 2015

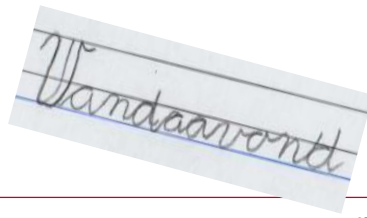
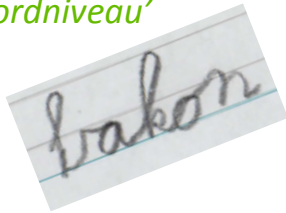
34

34

Definitie dyslexie

Stichting Dyslexie Nederland:

'Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau'

K
E
N
T
R
A
L
I
S

Kleijnen et al. 2008, Bishop 2012

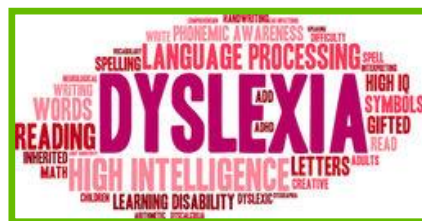
35

35

Dyslexie als multifactoriële stoornis

Problemen fonologische verwerking

Aandachtsproblemen

Motorische leer- en coördinatieproblemen

Problemen fonologisch korte-termijn-geheugen

K
E
N
T
R
A
L
I
S

de Bree et al. 2015

36

36

Comorbiditeit TOS & dyslexie

Overlap TOS & Dyslexie?

problemen lezen

dyslexie 4%

50%

TOS

- Causaliteit TOS en problemen lezen is nog onduidelijk
- 50% van kinderen met TOS heeft moeite met *technisch* lezen
- TOS en dyslexie: heterogene groepen
- Comorbiditeit bij dyslexie (TOS, ADHD, rekenprobleem) is eerder regel dan uitzondering

KENTRALS

McArthur et al. 2000, Ramus et al. 2013, Snowling et al. 2015, Smits 2017

37

37

DSM-5

?

TOS

Communicatiestoornis

Persistente moeilijkheden bij gebarentaal en gesproken/geschreven taal

DSM-5

HANDBOEK VOOR DE CLASSIFICATIE VAN PSYCHISCHE STOORNISSEN

Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders

AMERICAN PSYCHIATRIC ASSOCIATION

Dyslexie

Leerstoornis op het gebied van lezen en spellen

Uitval:

- Vloeiende woordherkenning
- Decoderen
- Spelling

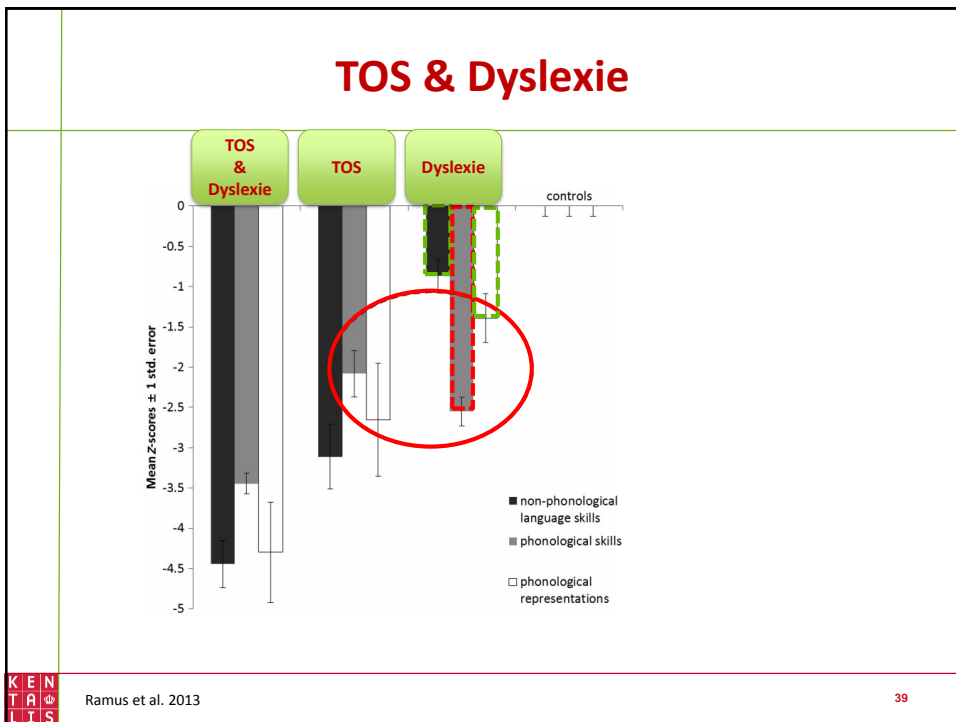
Gradatie ernst:
Licht/matig/zeer ernstig

KENTRALS

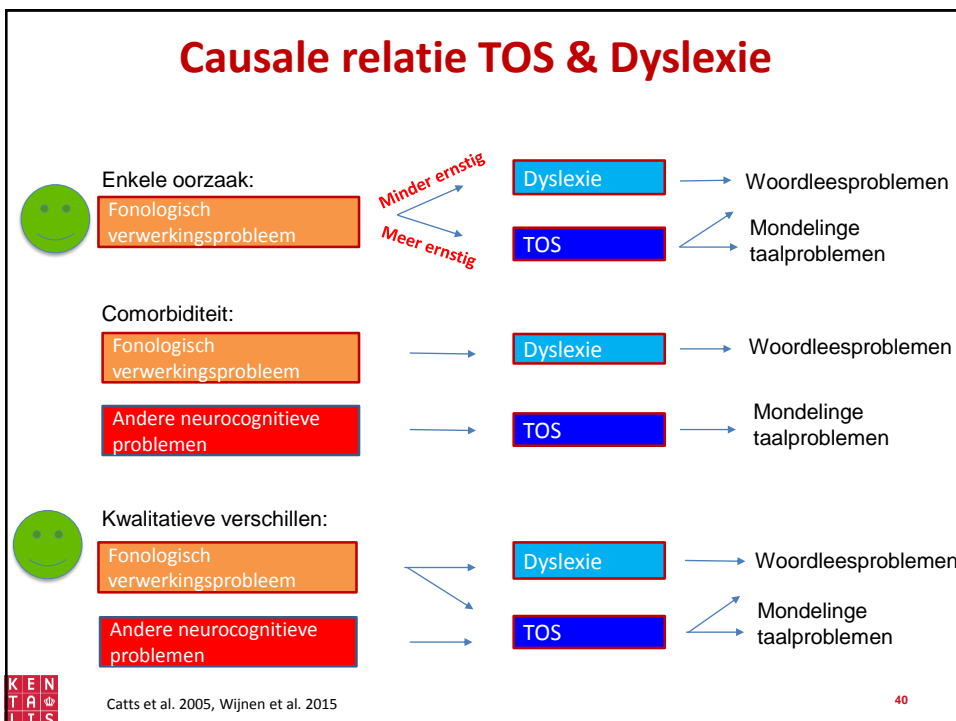
APA, 2013

38

38

39

40

Samenvatting

TOS

Hoe meer
taalniveau's uitvallen,
des te hoger de kans op
problemen in
geletterdheid

Dubbeldiagnose

50% van kinderen met TOS
heeft kans op een
dubbeldiagnose